

ПИТАННЯ ГРАМАТИКИ

УДК 811.112.2'373.611'367.625

СТУПАК Інна Валер'янівна,доктор філологічних наук, професор, декан факультету лінгвістики та перекладу Одеського міжнародного гуманітарного університету; Одеса, Україна;
e-mail: stupak_inna@mail.ru; тел.: +38(048)715-38-28**МЕТОДИКА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ ПОХІДНИХ
КАУЗАТИВНИХ ДІСЛІВ У НІМЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Анотація. Стаття присвячена методиці проведення семантико-синтаксичного аналізу похідних каузативних дієслів у німецькій і українській мовах. Виявлення загальних семантичних ознак консеквента дозволяє виокремити чотири семантичних типа похідних каузативних дієслів.

Оскільки значення дієслова може бути схарактеризоване за допомогою учасників ситуації, для кожного семантичного типу визначаються обов'язкові та факультативні семантичні компоненти. Реалізація семантичних компонентів на синтаксичному рівні дозволила виявити типи відповідності елементів обох структур, тобто для кожного семантичного компонента встановлено відповідний синтаксичний актанта.

Семантико-синтаксичному аналізу пропозицій з похідними каузативними дієсловами піддаються обов'язкові семантичні ролі, яким відповідають певні синтаксичні актанти. У досліджуваних мовах виявлено 8 способів реалізації синтаксичних актантив каузативної ситуації. Залежно від відповідності / невідповідності реалізації компонентів семантичного та синтаксичного рівнів розрізняють повну й еліптичну каузативні конструкції. Проведений семантико-синтаксичний аналіз пропозицій, що містять похідні каузативні дієслова, дав змогу виявити загальні та специфічні риси функціонування каузативних конструкцій у німецькій і українській мовах.

Ключові слова: похідні каузативні дієслова, каузативна ситуація, семантичний аналіз, семантичні ознаки, синтаксичний актанта.

Зіставне та типологічне дослідження мовних явищ, вивчення семантики лексичних одиниць та їх функціонування у різноструктурних мовах визнається одним з найпродуктивніших напрямків у лінгвістиці останніх десятиліть [3; 7; 8; 17]. По за межам системних досліджень залишається питання функціонування похідних каузативних дієслів (далі — ПҚД) у німецькій та українській мовах, які не були предметом дослідження як на матеріалі окремо взятих мов (німецької та української), так і зіставного вивчення. Враховуючи специфіку похідних дієслів, слід визнати необхідність дослідження власне ПҚД, яке сприятиме вдосконаленню загальних характеристик кожної з мов, що досліджуються. У зв'язку з цим аналіз словотвірної категорії каузативності як лінгвістичного феномена у німецькій та українській мовах є одним із актуальних питань зіставного мовознавства.

Метою семантико-синтаксичного аналізу речень із ПҚД є визначення відношення між семантичною та структурною організацією конструкцій із ПҚД в різноспоріднених мовах і встановлення особливостей вираження компонентів каузативної ситуації з ПҚД у кожній мові. **Об'єктом** вивчення є ПҚД і конструкції з ними в німецькій і українській мовах. **Предмет** дослідження — семантичні та функціональні характеристики ПҚД у цих двох мовах.

Основний емпіричний матеріал отримано шляхом суцільної вибірки ПҚД із тлумачних словників німецької та української мов. Допоміжними засобами тлумачення аналізованих ПҚД слугували словники іншомовних слів сучасних німецької та української мов, а також словники синонімів цих мов. Для встановлення напрямку мотивації ПҚД залучено етимологічні словники німецької та української мов.

На першому етапі встановлено корпус аналізованих ПҚД зі словникової вибірки, який становить у німецькій мові 5577 ПҚД, в українській — 5408 ПҚД. Цей корпус словникової вибірки використано у повному обсязі для аналізу структурних типів ПҚД, визначення способів творення та їх продуктивності у німецькій та українській мовах, встановлення ролі категорійного значення МО у творенні ПҚД.

На наступному етапі було сформовано корпус речень, які містять ПҚД. Матеріал текстової вибірки складає близько 6 тисяч одиниць у кожній мові. Для встановлення кореляції продуктивності семантичних типів ПҚД у парадигматиці та їх частотності в синтагматиці використовуються вибірки зі словників і текстів. Крім того, текстова вибірка ПҚД підлягає семантико-синтаксичному аналізу, основною метою якого є виявлення закономірностей і тенденцій у функціонуванні ПҚД у кожній з указаних мов, а також встановлення загального й особливого у функціонуванні ПҚД у німецькій і українській мовах.

Під похідними каузативними дієсловами ми розуміємо дієслова, що виражають причинно-наслідковий відношення й утворені від різних за частинимовною належністю мотиваційних основ за допомогою словотворчих засобів: *blasen* 'дути' → *ausblasen* 'durch Blasen auslöschen' — 'дмухаючи, гасити (свічку)';

der Gips 'гіпс' → *ausgipsen* 'mit Gips ausfüllen' — 'заповнювати гіпсом'; *дмухати* → *задмухати* 'гасити, дмухаючи на вогонь'; *бронза* → *бронзувати* 'покривати бронзою'.

У роботі для класифікації семантичних типів ПКД застосовано ономаціологічний принцип, при якому дієслова з різними афіксами об'єднуються на підставі тотожності семантичних ознак консеквента (каузованої дії). Реалізація семантичних ознак — каузації, способу каузації (каузальної дії), консеквента — у значенні ПКД дозволяє виокремити чотири підгрупи:

1) ПКД, у значенні яких відображено семантичні ознаки, що вказують на каузативність, спосіб каузації і консеквент, напр.: (1) *Ich ...zündete eine Zigarette an ...* [23, S. 47] — 'Я ... запалив сигарету...'. У словниковому значенні ПКД *anzünden* 'zum Brennen bringen' — 'привести до горіння, запалювати' вказана каузальна дія «запалювати», яка призводить до каузованої дії «горіти».

2) ПКД, які водночас із значенням каузативності відображають спосіб каузації, напр.: (2) *Уже як та Марія умовила Цевичка стати до роботи ...* [20, с. 42]. У значенні ПКД *умовляти* — 'словами переконувати кого-небудь, схилиючи до чогось' — вказується на вербальний спосіб каузації. ПКД *умовляти* має семантику «вербально казувати когось виконувати якусь дію», а інфінітив означає каузовану дію.

3) ПКД, які водночас із значенням каузативності відображають каузовану дію, напр.: (3) *Ранковий клет візка розбудив Соколюків ...* [18, с. 82]. Семантика ПКД *розбуджувати* — 'переривати чийсь сон, примушувати кого-небудь прокинутися' — реалізує семантичні ознаки 'казувати' і 'не спати', тобто зміну попереднього стану на інший.

4) ПКД, єдиною семантичною ознакою яких виступає каузативність, напр.: *abzwingen* — 'примушувати'. Такі ПКД функціонують у складі каузативної конструкції із залежним інфінітивом, який виражає каузовану дію. При цьому ПКД і залежний від нього інфінітив є самостійними лексичними і синтаксичними одиницями, які, на відміну від німецьких аналітичних конструкцій із *lassen*, утворюють каузативні конструкції (далі КК) [11, с. 112].

Спіраючись на те, що значення дієслова може бути схарактеризоване за допомогою учасників ситуації [1, с. 17; 14, с. 131], до ПКД входять такі компоненти: суб'єкт каузації (X); каузативна зв'язка (Vcause); спосіб каузації (Mode); консеквент (V) і об'єкт каузації (Y). Зазначено, що спосіб каузації (Mode) виступає проміжним фактором у творенні причинно-наслідкових відношень і рідко реалізується [9, с. 7]. Таким чином, загальна формула тлумачення ПКД «X дією Vcause казує Y виконати дію V» включає обов'язкові елементи каузативної ситуації [10, с. 74; 15, с. 87].

На синтаксичному рівні учасники виражаються актантами дієслова, серед яких розрізняють обов'язкові та факультативні актанти [1, с. 20]. До обов'язкових актантів каузативної ситуації (далі — КС) належать суб'єкт та об'єкт каузації, а також ті актанти, відсутність яких порушує граматичність і комунікативність речення або актуалізує інший лексико-семантичний варіант ПКД. Повна КК, в рамках якої розглядаються ПКД, залежно від реалізації семантичних ознак у значенні ПКД, включає чотири елементи: (суб'єкт каузації (X), об'єкт каузації (Y), ПКД (Vcause або Mode) та каузовану дію (V)). Напр.: (4) *...а тут хазяїн-татарин примушує її працювати* [19, с. 64]. КС речення (4) представлено моделлю Ag-Vcause-Pat-Act, у якій *Ag-хазяїн-татарин* дією Vcause *примушує* (семантична ознака «каузативність» виражена у його значенні) казує *Pat-її* виконувати дію *Act-працювати*. У реченні (4) кожному учаснику акціональної КС відповідає синтаксичний актант.

Відсутність факультативного актанта не впливає ані на зміну значення дієслова, ані на цілісність КК [5, с. 25]. За наявності факультативного актанта конкретизується основна семантика ПКД. Такі дієслова Н. І. Іваницька називає «словами відносної релятивної семантики» [6, с. 33]. До факультативних актантів КС належать, як відомо, темпоральні, інструментальні та локативні показники. На спосіб каузації можуть вказувати різні компоненти, які визначаються в межах речення семантикою ПКД або широкого контексту. Напр., у реченні (5) *Я не раз умовляв її поступити до інституту* [21, с. 111] на спосіб каузації вказує саме ПКД *умовляти* — 'переконувати кого-небудь, схилиючи до чогось', утворене від дієслова *мовити*. Воно містить додаткову ознаку, яка вказує на спосіб каузації, тобто «вербально». Враховуючи реалізацію факультативного актанта Mode, яка конкретизує семантику ПКД за допомогою мотиваційного дієслова, речення (5) описано ФТ «Ag у спосіб Mode дії Vcause казує Pat виконувати дію Act», де *Ag я* у спосіб Mode вербально, на що вказує семантика Vcause, казує *Pat її* виконувати дію *Act поступити до інституту*, тобто вчитися. Так, речення (5) репрезентує КС, яка складається з двох мікроситуацій: перша — *я* вербально виконується дією Vcause *умовляти її*, друга — *вона мусить поступити до інституту*. Семантична модель речення (5) відображає всі обов'язкові елементи акціональної каузативної ситуації, а також факультативного учасника Mode: *Ag-Mode-Vcause-Pat-Act*.

Отже, в рамках повної КК семантичні та синтаксичні актанти ПКД знаходяться у відношенні взаємної відповідності: у стандартному випадку кожному семантичному актанту відповідає один синтаксичний актант.

Якщо один із обов'язкових актантів ПКД не реалізовано, то конструкція вважається семантично еліптичною. О. В. Падучева розрізняє декілька видів еліпсису [10, с. 89]. У роботі еліпсис суб'єкта каузації не розглядається. Це зумовлено не особливостями КС, а формально-граматичними ознаками мов дослідження: у німецькій мові позиція суб'єкта завжди реалізована [12, с. 67–69], а в українській мові разом з його актуалізацією має місце еліпсис [2, с. 16; 4, с. 19].

Один із учасників може бути опущеним у реченні з суто синтаксичних причин, зокрема, його виражено в реченні одним із актантів дієслова-предиката. Такий еліпсис О. В. Падучева позначає нульовим знаком Øref, що вступає в анафоричний зв'язок з одним із актантів дієслова-предиката й

ідентифікується в рамках речення, напр.: *Ty был в Париже, а я не был* (= 'а я не был в Париже') [10, с. 75].

Другий тип еліпсиса містять речення з опущеним актантом, який можна ідентифікувати на основі попереднього або наступного контексту. Такий актант позначається знаком ØEx, напр.: (6) *Als es im Laden still wurde, setze ich meine Tasse auf* (Loc1ØEx) [23, S. 69] — 'Коли у крамниці стало тихо, я поставив свою чашку'. Речення (6) представлено моделлю Ag-Vcause-Ob-Loc1ØEx, де Ag *ich* 'я' дією Vcause *aufsetzen* 'поставити' каузує Ob-предмет *Tasse* 'чашка' бути у місці Loc1ØEx, під яким слід розуміти, згідно зі змістом попереднього речення (*Ich goß mir aus der Kanne Kaffee ein, und mir fiel auf, daß drei Tassen auf dem Tisch standen* — 'Я налив собі кави із кавника і помітив, що на столі стоять три чашки'); місце Loc1 — *auf dem Tisch* 'на столі'. ФТ цього речення можна представити так: «Ag дією Vcause каузує Ob бути в місці Loc».

Третій тип еліпсису реалізується в реченнях, де актант дієслова-предиката має узагальнений характер, тобто відноситься до будь-якого референта і позначається лексевою ØAx, напр.: (7) *Vogonь свічки виганяє* (Loc1ØAx) *не тільки злий дух...* [20, с. 27]. Еліптичний актант Loc1ØAx речення (7) слід розуміти як *звідусіль*. Значення ПКД *виганяти* — 'примувати кого-небудь залишити якийсь приміщення, місце' — припускає валентність на позначення локативного актанта Loc1, але в контексті наведеного речення ПКД зі значенням 'виганяти злого духа із будь-кого' його не зреалізовано. Речення (7) описано ФТ «Cause викликає дію Vcause, яка каузує Pat не бути у місці Loc1ØAx». Семантична модель речення (7) включає опущення елемента, що позначає попереднє місце знаходження: Cause-Vcause-Pat-Loc1ØAx.

У рамках КК відмічено ПКД із інкорпорованим актантом [10, с. 75], який позначається нульовим знаком ØInc (див. речення (8)). У таких випадках значення актанта опущено, тому що його вже виражено у формальній структурі ПКД, зокрема за допомогою мотиваційної основи — мотиваційного прикметника, іменника або присвійного займенника, від якого утворено ПКД. Напр.: (8) *Der Hut veränderte sie sehr* [23, с. 25] — 'Капелюшок дуже змінив її'. ПКД *verändern* '(im Wesen od. in der Erscheinung) anders machen, ändern' — 'зробити іншим, змінити' у реченні (8) має значення *ein anderes Aussehen geben* — 'надати іншого вигляду'. Коренева морфема цього атрибутивного ПКД, зокрема мотиваційний прикметник *ander* — 'інший', вказує на атрибутивний актант AttrØInc. Речення (8) описано ФТ «Cause викликає дію Vcause, яка каузує Pat мати вигляд з ознакою Attr», де Cause, що виражено іменником *Hut* 'капелюшок', дією Vcause *verändern* 'зробити іншим, змінити', каузує Pat, виражений особовим займенником *sie* 'її', мати вигляд з ознакою AttrØInc, яка інкорпорована в кореневій морфемі *ander* 'інший'. Семантична модель речення (8) включає всі обов'язкові компоненти атрибутивної КС: Cause-Vcause-Pat-AttrØInc.

Дослідження способів репрезентації актанта у межах КС виявило можливість його імплікованого вираження, що позначається нульовим знаком ØImp (див. речення (9)). У таких випадках позиція актанта в реченні не реалізована, його не можна вивести із попереднього або наступного контексту, як у випадках із еліпсисом LocØEx (див. речення (10)), але його розуміє читач, виходячи з існуючого й відомого для нього стану речей. Отже, актант репрезентується імпліцитно, напр.: (9) *...er beschloss schon am Abend zu fahren und packte seinen Koffer ...* [22, с. 33] — '...він вирішив виїхати вже увечері й упакував свою валізу'.

Значення ПКД *packen* 'etw. mit etw. füllen, in dem man hineintut, was nötig ist' — 'щось заповнювати чимось, вкласти те, що необхідно' — припускає наявність актанта Ob, який у реченні (9) експліцитно не реалізований, але зрозумілий читачем виходячи із наявного й відомого для нього стану речей (якщо людина вирішує поїхати куди-небудь, то вона звичайно бере з собою необхідні речі), тобто Ob репрезентується імпліцитно і розуміється як 'необхідні речі'. Речення (9) представлено ФТ «Ag дією Vcause каузує Ob бути в місці Loc», де Ag *er* 'він' дією Vcause *packen* 'упаковувати' каузує ObØImp, під яким розуміються 'необхідні речі' бути в місці-контейнері Loc- *Koffer* 'чемодан'. Імпліковане вираження об'єкта в реченні (9) відображено в моделі Ag-Vcause-ObØImp-Loc.

Вивчення семантики ПКД виявило наявність у ній дійсних елементів на позначення просторових відношень між учасниками локативної КС. Лінгвісти визначають дейксис як спосіб референції, за якого вказівні елементи мови відсилають до реальних об'єктів і ситуацій, які мають безпосереднє відношення до учасників комунікації, часу або місця знаходження [1, с. 14; 10, с. 54; 13, с. 32]. Просторовий дейксис вказує на місцезнаходження об'єкта щодо умовної точки, у ролі якої може виступати особа або предмет, напр.: (10) *Ich holte die Zeitungspakete von draußen herein und packte sie aus* [23, с. 58] — 'Я заніс жмут газет ззовні усередину та розпакував'. Значення ПКД *hereinholen* 'von dort draußen hierher nach drinnen holen' — 'нести ззовні всередину' — припускає наявність двох валентностей: Loc1 та Loc2, причому префікс *ein-* вказує на рух усередину, а префікс *her-* вказує на напрямок руху до кінцевого місця розташування Loc2 щодо умовного суб'єкта-орієнтури *Ich* 'я', тобто кінцеве місце знаходження Ob-предмет *Zeitungspakete* 'жмут газет' збігається з позицією суб'єкта мовлення. Локативна ситуація речення (10) з ФТ «Ag дією Vcause каузує Ob змінити попереднє Loc1 і бути у кінцевому місці Loc2» представлена такими актантами: Ag *Ich* 'я' виконує дію Vcause *holen* 'нести' і тим самим переміщує Ob-предмет *Zeitungspakete* 'жмут газет' із попереднього місця знаходження Loc1 *von draußen* 'ззовні' усередину в напрямку до кінцевого місця Loc2, де знаходиться суб'єкт-орієнтир *Ich* 'я', що виражено дійсним префіксом *her-* (який позначає рух у напрямку до суб'єкта мовлення) ПКД *hereinholen* 'занести усередину'. Речення (10) представлено моделлю Ag-Vcause-Ob-Loc1-Loc2ØDeik.

У роботі для семантико-синтаксичного аналізу ПКД використовуються обов'язкові семантичні ролі, яким відповідають певні синтаксичні актанти. Так, синтаксичному суб'єкту каузації відповідають дві семантичні ролі: Ag або Cause; синтаксичний об'єкт каузації, на який спрямована дія суб'єкта, характеризується більш широким набором семантичних ролей: Pat, Exp, Rec, Adr і Ob. На синтаксичному рівні семантичним ролям каузованої дії: Attr; Cond; Ob_Pos/Ob_Posinf; Loc-Loc1/Loc2/ Posit; Act — Move/Pros — можуть відповідати або не відповідати синтаксичні актанти. У роботі також встановлені факультативні актанти, яким відповідають семантичні ролі Mode і Instr.

Таким чином, семантико-синтаксичний аналіз конструкцій із ПКД встановлює співвідношення між семантичними та синтаксичними актантами ПКД — кожному семантичному компоненту може відповідати або не відповідати синтаксичний актант. Залежно від відповідності / невідповідності реалізації компонентів семантичного та синтаксичного рівнів розрізняють повну й еліптичну каузативні конструкції.

Література

1. *Апресян Ю. Д.* Типы соответствия семантических и синтаксических актантов / Ю. Д. Апресян // Проблемы типологии и общей лингвистики. — С. Пб., 2006. — С. 15–27.
2. *Баган М. П.* Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова / М. П. Баган. — К., 2000. — 22 с.
3. *Генюшене Э. Ш.* Типология рефлексивных конструкций / Э. Ш. Генюшене, В. П. Недялков // Теория функциональной грамматики. Персональность. Залоговость. — С. Пб.: Наука, 1991. — С. 241–276.
4. *Гірняк С. П.* Структурно-семантична організація словотворчих гнізд з базовими дієсловами мовлення в українській мові XIX—XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова / С. П. Гірняк. — Донецьк, 1999. — 23 с.
5. *Зандау Г.* Семантические условия факультативности реализации валентности / Г. Зандау, К.-Е. Зоммерфельдт // Иностранный язык в школе. — 1978. — № 2. — С. 21–27.
6. *Іваницька Н. Л.* Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. — К.: Вища школа, 1986. — 167 с.
7. *Калиуценко В. Д.* Типология отыменных глаголов: [монография] / В. Д. Калиуценко. — Донецьк: Донецчина, 1994. — 422 с.
8. *Кочерган М. П.* Про семантичний принцип контрастивних лінгвістичних досліджень / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. — К.: ВЦ КНЛУ, 2003. — Вип. 6. — С. 3–7.
9. *Недялков В. П.* Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив / В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий. — Л.: Наука, 1969. — 311 с.
10. *Падучева Е. В.* Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 607 с.
11. *Храковский В. С.* Типология конструкций с предикатными актантами / В. С. Храковский. — Л.: Наука, 1985. — 225 с.
12. *Agricola K.* Semantische Relationen im Text und im System / K. Agricola. — Halle (Saale): Niemeyer, 1969. — 174 S.
13. *Ehrich V.* Hier und Jetzt: Studien zur lokalen und temporalen Deixis im Deutschen / V. Ehrich. — Tübingen: Niemeyer, 1992. — 132 S.
14. *Helbig G.* Theoretische und praktische Aspekte eines Valenzmodelles / G. Helbig. — Halle: VEB Max Niemeyer Verlag, 1971. — 278 S.
15. *Shibatani M.* The causative continuum / M. Shibatani, P. Pardeshi // The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation. — Amsterdam: John Benjamins, 2002. — P. 85–126.
16. *Stolz T.* On comitatives and related categories: a typological study with special focus on the languages of Europe (Empirical approach to the language typology) / T. Stolz, C. Stroh, A. Urdze. — Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2006. — 551 p., IV.
- * * *
18. *Земляк В.* Лебедина згряя / В. Земляк. — К.: Махаон-Україна, 2002. — 336 с.
19. *Іваничук Р.* Мальви / Р. Іваничук. — Харків: Фолио, 2006. — 228 с.
20. *Матіос М.* Солодка Даруся / М. Матіос. — Львів: Піраміда, 2007. — 188 с.
21. *Роздобудько І.* Гудзик / І. В. Роздобудько. — Харків: Фолио, 2008. — 222 с.
22. *Berger K. H.* Geschäftsrisiko / K. H. Berger. — Berlin: Verlag das Neue Berlin, 1982. — 239 S.
23. *Böll H.* Die Ansichten eines Clowns / H. Böll. — München: GmbH Co.KG, 1985. — 287 S.

References

1. *Апресян Ю. Д.* Типы соответствия семантических и синтаксических актантов / Ю. Д. Апресян // Проблемы типологии и обшчей лингвистики. — С. Пб., 2006. — С. 15–27.
2. *Баган М. П.* Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова / М. П. Баган. — К., 2000. — 22 с.
3. *Генюшене Э. Ш.* Типология рефлексивных конструкций / Э. Ш. Генюшене, В. П. Недялков // Теория функциональной грамматики. Персональность. Залоговость. — С. Пб.: Наука, 1991. — С. 241–276.
4. *Гірняк С. П.* Структурно-семантична організація словотворчих гнізд з базовими дієсловами мовлення в українській мові XIX—XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова / С. П. Гірняк. — Донецьк, 1999. — 23 с.
5. *Зандау Г.* Семантические условия факультативности реализации валентности / Г. Зандау, К.-Е. Зоммерфельдт // Иностранный язык в школе. — 1978. — № 2. — С. 21–27.
6. *Іваницька Н. Л.* Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. — К.: Вища школа, 1986. — 167 с.
7. *Калиушченко В. Д.* Типология отыменных глаголов: [монография] / В. Д. Калиушченко. — Донецьк: Донецчина, 1994. — 422 с.
8. *Кочерган М. П.* Про семантичний принцип контрастивних лінгвістичних досліджень / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. — К.: ВЦ КНЛУ, 2003. — Вип. 6. — С. 3–7.
9. *Недялков В. П.* Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив / В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий. — Л.: Наука, 1969. — 311 с.
10. *Падучева Е. В.* Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 607 с.
11. *Храковский В. С.* Типология конструкций с предикатными актантами / В. С. Храковский. — Л.: Наука, 1985. — 225 с.
12. *Agricola K.* Semantische Relationen im Text und im System / K. Agricola. — Halle (Saale): Niemeyer, 1969. — 174 S.

13. *Ehrich V.* Hier und Jetzt : Studien zur lokalen und temporalen Deixis im Deutschen / V. Ehrich. — Tübingen : Niemeyer, 1992. — 132 S.
14. *Helbig G.* Theoretische und praktische Aspekte eines Valenzmodelles / G. Helbig. — Halle : VEB Max Niemeyer Verlag, 1971. — 278 S.
15. *Shibatani M.* The causative continuum / M. Shibatani, P. Pardeshi // *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation.* — Amsterdam : John Benjamins, 2002. — P. 85–126.
17. *Stolz T.* On comitatives and related categories: a typological study with special focus on the languages of Europe (Empirical approach to the language typology) / T. Stolz, C. Stroh, A. Urdze. — Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2006. — 551 p., IV.
- * * *
18. *Zemlyak V.* Lebedyna zgraya / V. Zemlyak. — K. : Makhaon-Ukraina, 2002. — 336 s.
19. *Ivanychuk R.* Malvy / R. Ivanychuk. — Kharkiv : Folio, 2006. — 228 s.
20. *Matios M.* Solodka Darusya / M. Matios. — Lviv : Piramida, 2007. — 188 s.
21. *Rozdobud'ko I.* Gudzyk / I. V. Rozdobud'ko. — Kharkiv : Folio, 2008. — 222 s.
22. *Berger K. H.* Geschäftsrisiko / K. H. Berger. — Berlin : Verlag das Neue Berlin, 1982. — 239 S.
23. *Böll H.* Die Ansichten eines Clowns / H. Böll. — München : GmbH Co.KG, 1985. — 287 S.

Ступак Инна Валерьяновна,
 доктор филологических наук, профессор, декан факультета лингвистики и перевода Одесского международного гуманитарного университета; Одесса, Украина;
 e-mail: stupak_inna@mail.ru; тел.: +38(048)715–38–28

МЕТОДИКА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ПРОИЗВОДНЫХ КАУЗАТИВНЫХ ГЛАГОЛОВ В НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. Статья посвящена методике проведения семантико-синтаксического анализа производных каузативных глаголов в немецком и украинском языках. Выявление общих семантических признаков консеквента позволяет выделить четыре семантических типа производных каузативных глаголов.

Так как значение глагола может быть охарактеризовано при помощи участников ситуации, для каждого семантического типа выделены обязательные и факультативные семантические компоненты. Реализация семантических компонентов на синтаксическом уровне позволила выявить типы соответствия элементов обеих структур, т. е. для каждого семантического компонента установлен соответствующий синтаксический актанта.

Семантико-синтаксическому анализу предложений с производными каузативными глаголами подвергаются обязательные семантические роли, которым соответствуют определённые синтаксические актанта. В исследуемых языках выявлено 8 способов реализации синтаксических актантов каузативной ситуации. В зависимости от соответствия / несоответствия реализации компонентов семантического и синтаксического уровней различают полную и эллиптическую каузативную конструкции. Проведённый семантико-синтаксический анализ предложений, содержащих производные каузативные глаголы, позволил выявить общие и специфические черты функционирования каузативных конструкций в немецком и украинском языках.

Ключевые слова: производные каузативные глаголы, каузативная ситуация, семантический анализ, семантические признаки, синтаксический актанта.

Inna V. Stupak,
 Grand PhD in Philological Sciences, Professor, Dean of the Linguistics and Translation Studies Faculty of International Humanitarian University; Odessa, Ukraine;
 e-mail: stupak_inna@mail.ru; tel.: +38(048)715–38–28

METHODS OF SEMANTIC-SYNTACTICAL ANALYSES OF DERIVED CAUSATIVE VERBS IN GERMAN AND UKRAINIAN

Summary. The article is devoted to the methods of semantic-and-syntactic analysis of the derived causative verbs in German and Ukrainian. Determining common semantic features of the consequent permitted singling out four semantic types of the causative verbs derivatives.

Since the verb meaning can be defined with the help of the participants of the situation, obligatory and optional semantic components were singled out for each separate type of the causative verbs derivatives. Syntactic level realization of the semantic components resulted in singling out types of both structures correlation types, i. e. a corresponding syntactic actant was found for each semantic component.

The obligatory semantic roles corresponding to the definite syntactic actants underwent semantic and syntactic sentence analysis. The languages under study displayed eight means of realization of the causative situation syntactic actants. Elliptical and non-elliptical causative constructions are distinguished depending on correspondence or not-correspondence realization of semantic and syntactic levels components. The undertaken analysis of the sentences with the causative verbs derivatives allowed us to determine common and specific features of the causative constructions in German and Ukrainian.

Key words: derived causative verbs, causative situation, semantic analysis, semantic features, syntactic actant.

Статтю отримано 10.12.2013 р.